

Археологічні дослідження в Україні 1994-1996 років

Київ 2000

УКРІПЛЕННЯ XVIII СТ. БІЛЯ СЕЛА ВЕЛИКА СНІТИНКА

Парацій В.М.

У вересні-жовтні 1994 р. археологічною експедицією Українського державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова були проведені розвідки по території Фастівського району. В лісі, поблизу залізничної станції Велика Снітинка, виявлено два укріплені пункти, які за своїми типологічними особливостями відносяться до XVIII ст.

Навколишня територія залісна, горбиста, що поступово понижується на південь, в сторону витоків річки Стугни. Розташування на схилах цих укріплених пунктів, на відстані 0,5–1 км на північ від згаданої річки було вигідним не стільки в плані оборонному, як дозорному. Річка Стугна до місечка Василькова з 1686 р. являла собою прикордонний рубіж Російської імперії з Польщею, що підтверджують як картографічні джерела, так і окремі дослідники [ДНБ ім. Вернадського НАН України. Відділ картографії. № 5671; Крикун 1993, С. 136–167]. На основі даних фактів, можна зробити висновок, що ці укріплення є прикордонними форпостами Російської імперії.

В загальній нумерації відкритих нами археологічних пам'яток, вищезгадані укріплення дістали шифр В. Снітинка-16 та В. Снітинка-17.

Пам'ятка В. Снітинка-16 знаходиться на відстані близько 100 м на північний схід від залізничної станції Велика Снітинка у невеликому лісочку, який з півночі відмежовується від загального лісового масиву залізничною колією. Стан збереження — задовільний. Повністю зберігся вал та рів, що проходить по периметру укріпленого пункту. Вал сильно розпався. Сучасна висота його становить 1,5–1,7 м, ширина — 4–5 м. Ширина рову 2–2,5 м, глибина — 0,5 м. Форпост квадратний. Довжина кожної лінії валу — близько 50 м. Загальна площа — 65×65 м. З південної та північної сторони помітні сліди двох в'їздів. Вал в цих місцях понижується, практично розривається. Ширина проїздів — близько 7 м. Підйомного матеріалу не знайдено.

Друга пам'ятка знаходиться на відстані 600 м на північний схід від станції Велика Снітинка, та в 400 м на схід від форпосту В. Снітинка-16. Вона має практично квадратну форму. Загальна її площа — 35×37 м. Вал та рів збереглися по всьому периметру, хоча вал сильно розпався. Сучасна його висота та ширина практично ідентична розмірам валу на першому форпості. Теж саме можна сказати про ширину та глибину рову.

З північно-західної та південно-західної сторін збереглися сліди ще одного, зовнішнього валу та рову. Висота валу становить 0,3–0,4 м, ширина в основі — 1,5–2 м. Ширина рову — близько одного метра, глибина — до 0,3 м. З південно-східної сторони також збереглися сліди зовнішнього валу, параметрами ідентичного попереднім. З північного сходу слідів зовнішнього валу та рову не знайдено. Скоріш за все, його там і не було. З цієї сторони чітко помітно в'їзд, шириною до трьох метрів. На кутах форпосту видно сліди допоміжних укріплень, типу бастіонів.

Конкретні дані про ці пам'ятки в літературі не зустрічаються. Можливо, вони є двома з трьох укріплень, судячи по типу і приблизному місцю розташування, про які згадується в "Археологической карте Киевской губернии" Володимира Антоновича [Антонович 1895, С. 42]. Відсутні ці укріплення і на археологічних картах XIX ст. [ЦНБ ім. Вернадського НАН України. Відділ картографії. № 18916].

Повністю співставляти ці укріплення з укріпленнями, описаними Антоновичем, не можна, оскільки виходять деякі розбіжності. Антонович описує три городища, що лежать в урочищах Сорочий брід, Суха границя та Сухий пісок, одне з яких пошкоджене залізничною колією. Пошуки в цьому районі третього укріплення не привели до позитивних результатів. І якщо припустити, що в наш час воно повністю знищене залізницею, то розбіжності все одно залишаються. Досліджені нами укріплення розташовані не в урочищах, а на рівній, ледь похилій в південну сторону площадці. У всіх інших моментах (розміри, розташування по відношенню до річки Стугни), дані співпадають. Але подібних укріплень в цьому районі розвідкою не виявлено.

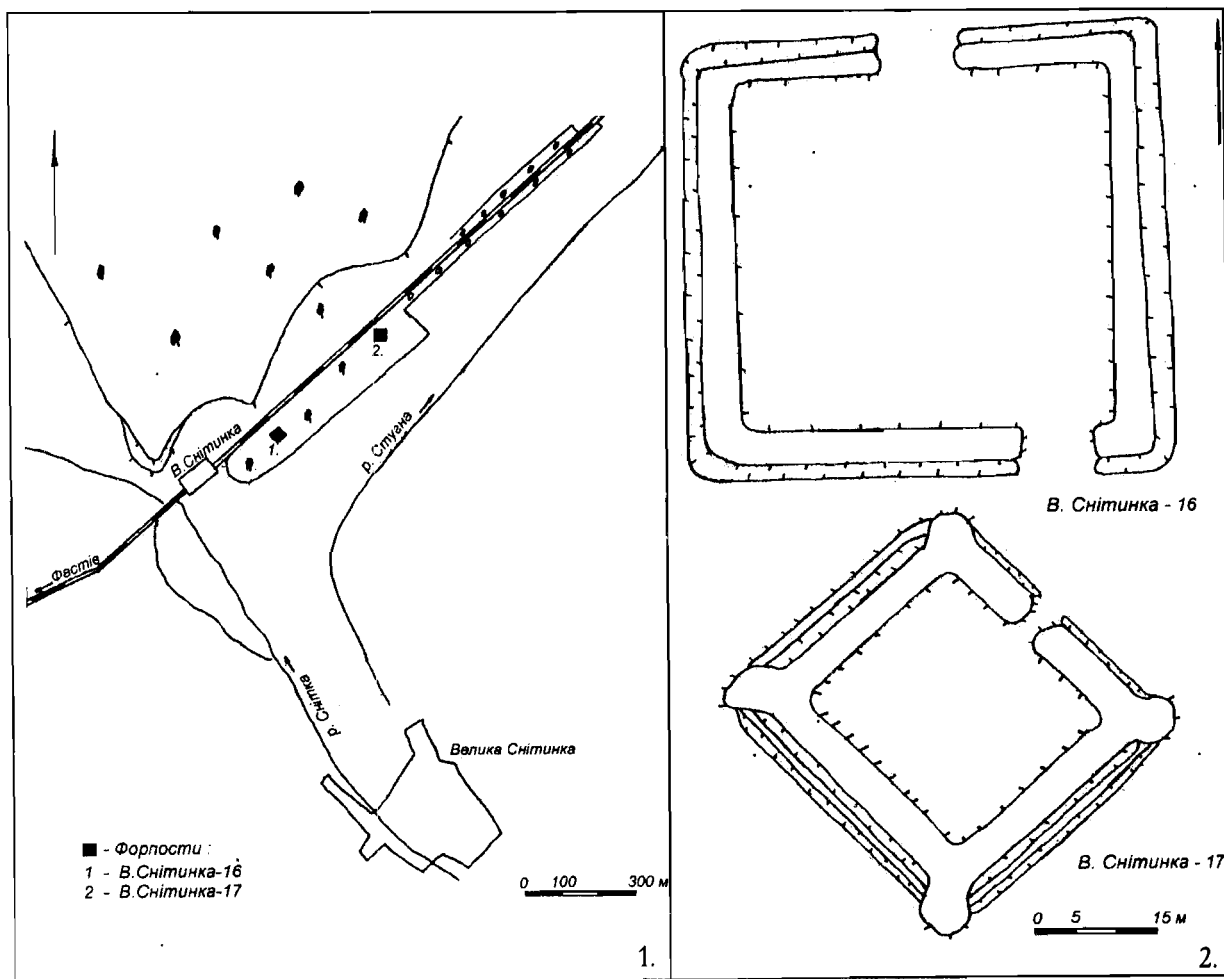

Рис. 1. Схема розташування (1) та план (2) форпостів XVIII ст. поблизу залізничної станції Велика Снітинка.

Думку про існування таких форпостів по Стугні вперше висунули Л. Добровольський та В. Антонович. Пізніше їх наявність на лівому березі Стугни помітив П.А. Раппопорт [Раппопорт 1954, С. 23]. Будівництво на цій території прикордонних укріплень фіксується і на основі письмових джерел. Це і листи Петра I та Катерини II, і укази канцелярії про посилення охорони на форпостах, і листування з питань використання кріпосних селян українських губерній на фортифікаційних роботах, і звіти про розташування та стан форпостів на польсько-російському кордоні [ЦДІА України. Ф. 59, оп. 1., спр. 54, 1417, 5746].

Отже, дані укріплення являють собою структурну одиницю загальної охоронної лінії південно-західних кордонів Російської імперії у XVIII ст. Прикордонна лінія по берегах річок Стугни, Унави та Ірпеня величезним трикутником закривала територію правобережних земель, які входили до складу Росії.